

AGNIESZKA KAWALEC

Az árulók: Adolf Roliński, Ludwik Księżopolski – és a galíciai igazságszolgáltatás a 19. század harmincas éveiben

Az 1830–1831-es lengyel szabadságharc leverése után Józef Dwernicki,¹ Girolamo Romarino² és Samuel Różycki³ hadtesteinek több tízezer katonája Galíciában talált menedékre. Többségük emigrációba vonult, s Galíciát nyugatra vezető útvonala egyik állomásának tartotta csupán. Dwernicki katonáinak egy részét, főként a sebesülteket Erdély különböző pontjain, többek között Nagyenyeden helyezték el. A lengyelek a Magyar Királyság Galíciával határos megyéinek nemesi udvarházaiban is nagy számban találtak otthonra.⁴ Sokukat galíciai honfitársaik fogadták vendégszerető hajlékukba. Egy részük bekapcsolódott a földalatti összeesküvő mozgalomba, és belépett az Oroszország területén kirobbantani tervezett partizánháborút szervező csoportokba. Az ilyen jellegű tevékenység nemegyszer drámai következményeket vont maga után: több hónapig tartó kihallgatást, bírósági eljárást s a leghírhedtebb erődbörtönökben letöltendő hosszú évekig tartó büntetést.

A 19. század első felében az osztrák büntetőeljárás törvénykezésben az úgynevezett *Franciscana* volt kötelező, amelyet 1803-ban vezettek be. Annak ellenére, hogy a felvilágosodás korában a büntetőeljárás megreformálására nem egy kísérletet tettek, Ausztriában továbbra is az inkvizíciós perrendtartás alapján ítéleztek, amely során a vádlottat semmiféle védelem nem illette meg. A *Franciscana* szerint „az ártatlanság vélelme hivatalból a bíró kötelessége, ezért a vádlott nem követelheti, hogy számára képviselőt vagy védőt biztosítsanak”. Az új büntetőeljárás rendszerben azonban mégis bevezettek bizonyos változásokat, többek között az úgynevezett negatív bizonyítási elvet, amely azt jelentette, hogy „bizonyos meghatározott számú és fajta bizonyíték nélkül nem születhetett ítélet”. Fontos újdonságnak számított az is, hogy a bűnösség pusztá beismerését – jóllehet továbbra is a legjobb bizonyítéknak számított – a bíróságnak az ügy minden körülményét megvizsgálva kellett mérlegelnie, amiben már felfedezhető a bizonyítékok szabad értékelésének kezdete. Az is az előírások között szerepelt, hogy ítéletet csak bírói kollégium hozhatott, nem pedig egy személyes bíróság. Bizonyos ítéleteket kötelező volt magasabb fórumhoz is felterjeszteni

¹ Józef Dwernicki tábornok hadteste 1831. április 27-én szorult a Lengyel Királyságból Galíciába, és tette le a fegyvert.

² Girolamo Romarino tábornok 15 000 katonájával 1831. szeptember 17-én lépte át Galícia határát.

³ Samuel Różycki tábornok 1831. szeptember 17-én hagyta el a Lengyel Királyságot, s lépett a Krakói Köztársaság területére azzal a kéréssel, hogy engedélyezzék a Szabad Városon való átvonulást. Csapatának egy része szeptember 28-án Bóbreknél átkelt Galíciába.

⁴ Kovács, István: *Nieznani polscy bohaterowie powstania węgierskiego 1848–1849*. Warszawa, 2010. 23.

ahhoz, hogy azok jogerőre emelkedjenek. Megvolt, bár rendkívül korlátozottan a fellebbezés lehetősége is, s ez esetben a feljebbviteli bíróság nem hozhatott szigorúbb ítéletet.⁵ Bizonyos emberséges változások bevezetése ellenére továbbra is kötelező érvényű volt az inkvizíciós rendszer, amely a közvélekedés szerint nem változott semmiben. Továbbra is a *fiat justitia, pereat mundus* lélektelen elvének formalizmusa uralkodott, amit úgy lehetne tömören köznyelvre átültetni, hogy „igazságot szolgáltatni bármi áron”. A korabeli Európa inkvizíciós alapelvekre támaszkodó büntetőeljárásai között az inkvizíciós perrendtartás és az egész bizonyítási eljárás mindenki szemében olyan áldozattal azonosította a bebörtönzött foglyot, aki a legkörülmönfontabb s olykor kegyetlen eszközöket is alkalmazó nyomozás tárgya. A közvélekedésben a régi vallatási eszközökre épülő nyomozás volt a szenvedés legszörnyűbb jelképe.⁶ Jóllehet a kínzást 1776-ban kiiktatták az osztrák jogrendből, az úgynevezett ellenszegülésért – a vallomás megtagadása vagy a hazug vallomás esetén – járó büntetés, a megkorbácsolás vagy a kenyéren és vízen éheztetés továbbra is alkalmazott eszköz volt.⁷

A galíciai igazságszolgáltatás arcképcsarnokát osztrák hivatalnokok töltik ki, akik szinte versengtek egymással a foglyok üldözésében. Nevüket megannyi visszaemlékezés és emlékirat megörökítette, s a sötét képzettársítások révén a honfitársak megjegyezték őket. Franz Krieg von Hochenfeld, az országos bíróságok elnöke Galíciában – „két lábon járó égimeszelőszerű csontváz, akit aszottá tett határtalan feslettsége, rideg, mint a halott fizimiskája, amelyen mosolyt, még gúnyorosat se látni, nem szólva az együttérzés legcsekélyebb jeléről”; Leopold Sacher Masoch von Kronenthal – „lembergi rendőrigazgató, agyafúrt, lecsapni kész, szívesen bölcselkedett a fogva tartott fiatalokkal, imígyen fedve fel gondolkodásmódjukat és beállítottságukat. Erkölcsei szempontból a lehető leggátlástalanabb volt. [...]”; Lembergben volt még egy hozzájuk hasonló lengyelfaló – báró Franz Karl Gustaw Landenau, akinek kisebb befolyása volt a polgári, de annál nagyobb a katonai személyekre”.⁸ Az említettekén kívül szólnunk kell azokról is, akik a kihallgatásokat vezetve közvetlen kapcsolatba kerültek a foglyokkal: Maurycy Wittmannról, a lembergi büntetőbíróság tanácsosáról, akit „a foglyokkal érintkezve faragatlanság és durvaság” jellemzett, valamint Josef Pressenről, a lembergi büntetőbíróság elnökéről mint „alacsony értelmi szintű, rosszmájú és bosszúálló jellem”-ről.⁹ Nem lehet csodálkozni azon, hogy a lengyelek különösképpen megbélyegezték azokat az árulókat, akik a fentebb jellemzett személyekkel önszántukból együttműködtek, kiszolgáltatva barátaikat vagy jötevőjüket – csalóka ígéretek és illékony hasznok fejében. Még inkább fájó, ha olyan esetekkel találkozunk, amikor érdemdús, szabadságharcos múlttal rendelkező személyek álltak át az országrablók oldalára: „Ránk, galíciaiakra nézve sorscsapás – írta August Bielowski¹⁰ Lucjan Siemieńskinek¹¹ –, hogy a leg-

⁵ Sójka-Zielińska, K.: *Historia prawa*. (Wyd. 12.) Warszawa, 2008. 345., 351.

⁶ Stebelski, Piotr: *O reformie śledztwa wstępnego*. (H., é. n.) 3.

⁷ Sójka-Zielińska: *Historia prawa*, 350–351.

⁸ Bogdański, Henryk: *Pamiętniki 1832–1848*. (Z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył A. Knot). Kraków, 1971. 43–45.

⁹ Bogdański: *Pamiętniki*, 46.

¹⁰ August Bielowski (1806–1876) joghallgató, aki részt vett az 1830–1831-es szabadságharcban. Mítán visszátért Galíciába, bekapcsolódott az 1830-as évek konspirációs mozgalmába. Költő, történész, a *Monument Poloniae Historica* című munka szerzője és kiadója, az Ossolińskiakról elnevezett Nemzeti Intézet igazgatója.

¹¹ Lucjan Siemieński (1807–1877) az 1830–1831-es szabadságharc résztvevője, a galíciai konspirációs mozgalom aktivistája, Bielowski és Seweryn Goszczyński barátja. Attól tartva, hogy letartóztatják, Franciaországba távozott. Költő, publicista, irodalomkritikus és műfordító.

tiszteletreméltóbb hazafiasságunk ellenére is fecsegünk, mint a vénasszonyok, s meggon-
dolatlanságunkkal és hányaveti szószátyárkodásunkkal szerencsétlenséget hozunk azon
személyek fejére, akikre a legnagyobb szükségünk van. Fájó szívvel írok erről, mert szabad-
sághőseink, akik pletykálkodással mulatják az idejüket, végtére is adalékokkal szolgálnak a
rendőrségnek.”¹²

Az 1830-as évek eleji összeesküvéseket, Józef Zaliwski partizánakcióját,¹³ valamint az
Ossolińskiak nevét viselő Nemzeti Intézet illegális kiadványait¹⁴ s különösképpen az ezek
következményeit érintő levelezésben és emlékiratokban gyakorta megjelenik két személy,
Adolf Roliński és Ludwik Księżopolski, az 1830–1831-es szabadságharc résztvevői, későbbi
gyűlölt besúgóok neve. Az előbbiről Henryk Bogdański, a felkelő, konspirátor, emlékiratíró
keserű íróniával jegyezte meg, hogy „az egyik legkiválóbb alak és legfurcsább szerzet volt,
miközben a bírósági nyomozások rendkívüli jelensége [...], s megannyi keserűség előidéző-
je, ami a czortkóvi kerülettől kezdve a kolomeai kerületen át egész Galíciát érintette”.¹⁵
Roliński, az 1830/1831-es szabadságharc tisztje az 1. lovasvadász-ezredben szolgált.¹⁶ Mi-
után az ország belsejébe irányított orosz hadseregből, amelybe az 1831-ben meghirdetett
amnesztia után besorozták,¹⁷ megszökött, Galíciában többek között Justyn Modzelewski
családjánál talált menedéket. Itt emigránstársai körében forgott, több emisszáriust, kon-
spirációban tevékeny embert megismert. Miután az osztrák hatóságok letartóztatták, a többi
elfogott felkelővel együtt Triesztbe szállították, ahonnan Amerikába vagy Nyugat-Európába
kellett volna kényszerűen kivándorolnia.¹⁸ Ő azonban, mivel a Lengyel Királyság alattvalója
volt, s félt, hogy körmönfont módon kiszolgáltatják Oroszországnak, önként vállalta, hogy a
nyomozó rendőrséggel együttműködik azért, hogy cserében Galíciában maradhasson és le-
telepedhessen. 1834-ben a volt karmelita kolostorban berendezett vizsgálati börtön foglya
lett, ahol „mézédes szavaktól megbabonázva gondolkodás nélkül a sátán [Wittman – A. K.]
kezére adta magát”.¹⁹ Wittman, mint erre Roliński évek múlva visszaemlékezett, „a legkü-
lönfélébb módon próbált bizalmamba férkőzni és meggyőzni arról, hogy őszintén sajnál, és
teljes szívéből igyekszik kiszabadítani, csak igyekezzek kívánsága szerint cselekedni. [...] E-
ttől kezdve vak eszköze voltam, gondolkodás nélkül azt tettem, amit akart. [...] Nemcsak
azt vallottam be, amit tudtam és hallottam, hanem azt is, amiről voltaképpen nem is volt

¹² Fischówna, H.: *Z listów Goszczyńskiego, Bielowskiego i Siemieńskiego*. Pamiętnik Literacki, 1910. 562–563. August Bielowski 1833. január 26-án kelt levele Lucjan Siemieńskihez.

¹³ Józef Zaliwski (1795–1855) a Lengyel Királyság hadseregében ezredes, az 1830–1831-es szabadságharc résztvevője. 1833-ban Galíciában partizánosztásokat szervezett, amelyeknek az lett volna a feladatuk, hogy felkelést robbantsanak ki a Lengyel Királyság területén. Az osztrák hatóságok letartóztatták, és húsz év Kufsteinben letöltendő várbörtönre ítélték. Az 1848-ban meghirdetett amnesztia nyomán szabadult. Ezt követően Franciaországba távozott.

¹⁴ 1831 és 1834 között Konstany Slotwiński (1793–1846) volt az Ossolińskiak nevét viselő Nemzeti Intézet igazgatója. 1832-től többek között titkos konspirációs irományokat, broszúrákat, hazafias felhívásokat, betiltott történelmi tematikájú tudományos munkákat, valamint Adam Mickiewicz, Julian Ursyn Niemcewicz, Seweryn Goszczyński és mások tiltott műveit jelentette meg nyomtatásban. A Roliński besúgója nyomán letartóztatták, az *Ossolineumot* bezárták, és az igazgatót nyolc év várfogságra ítélték, amelyet Kufsteinben kellett letöltenie.

¹⁵ Bogdański: *Pamiętniki*, 48.

¹⁶ Horoszkiewicz, J.: *Notatki z życia*. Opracował, wstępem i przypisami zaopatrzył H. Wereszycki. Wrocław–Kraków, 1957. 168.

¹⁷ Kovács István: *Józef Bem. Bohater wiecznych niedzi*. Warszawa, 2002. 46.

¹⁸ Kovács: *Nieznaní polscy bohaterowie węgierskiego powstania 1848 i 1849*, 25.

¹⁹ Bogdański: *Pamiętniki*, 48–49.

tudomásom. Különféle dolgokat találtam ki, vádaskodtam, és rengeteg ártatlan embert kompromittáltam.”²⁰

Rolińskiról bővebben Konstanty Slotwiński pere kapcsán írtak a történészek, aki akkoriban az Ossilińskiak nevét viselő lengyel Nemzeti Intézet igazgatója volt, s akit ennek kapcsán hazaárulással vádoltak és ítélték el az Ossolineumban folytatott illegális kiadói tevékenysége miatt.²¹ Roliński sok embernek tette tönkre az életét, így saját pártfogójának és jótévőjének, Justyn Modzelewskinek is, aki majdhogynem atyailag gondoskodott róla Galíciában.²² A lengyel levéltárban szép számú aktaköteg tartalmaz vallomásokat²³ több száz oldalnyi terjedelemben, melyek a Roliński által állandóan változtatott esemény-, hazugság-, agyszülemény-változatokat tartalmaznak, „mert – mint Ludwik Jabłonowski megjegyzi – a maga mentségére valószínűtlen dolgokat diktált jegyzőkönyvbe, majd néhány nap múlva magába szállva visszavonta azokat, hogy aztán az első adandó alkalommal újabb zagyvaságokat hordjon össze”.²⁴ Ezen „zagyvaságok” során azonban több tucat személy nevét diktálta le, olyanokét, akik valóban részt vettek a konspirációs és partizánvétekezésben, de nemegyszer teljesen ártatlanok véletlenszerűen odavetett nevei is szerepeltek vallomásaiban. Ők is mind megtöltötték a börtönök celláit.

A felsorolt árulók közül a második, Ludwik Księżopolski kevésbé ismert személy. Neve jóval ritkábban jelenik meg a 19. századi beszámolóiban vagy visszaemlékezésekben, de olyasfajta jelzős szerkezettel illetik, mint „emberi söpredék”, „Sacher kémje”,²⁵ „alávaló bitang és áruló”.²⁶ E jellemzések csak részben adják vissza a becsapott és elárult hazafiak keserűségét, akik tárt karokkal fogadták őt, mint házuk vendégét beavatták bizalmukba, s cserébe bírósági perek sora s hosszú börtönbüntetés volt a hála, de akadtak, akik életükkel fizettek az ismeretségért.

Ludwik Księżopolski több mint egy éven át forgolódott olyan emberek között, akik Kelet-Galíciában leginkább elkötelezték magukat a partizán-akciók előkészítésében. Részt vett az egykori szabadságharcos parancsnokainál szervezett találkozásokon, ajánlóleveleket kapott, amelyek révén a legnagyobb titkoknak is beavatottja lett, valamint rendszeres anyagi támogatásban részesült. Mindazonáltal elég hamar kiderült róla, hogy a lengyel rendőrigazgató kémje, aki feljelentéseivel sok ember életét tette tönkre. Vallomásaiban nem rejtette véka alá: abban a reményben működött együtt a rendőrséggel, hogy az osztrák ható-

²⁰ Horoszkiewicz: *Notatki z życia*, 318.

²¹ Łapiński, H.: *Konstanty Slotwiński jako dyrektor Ossolineum*. Roczniki Biblioteczne, r. 9. z. 3–4. 1967. 400.; Łapiński, H.: *Konstanty Slotwiński (1793–1846). Zarys biograficzny*. Rocznik Zakładu im. Ossolińskich. t. 10. 1975. 23.; Łapiński, H.: *U początków działalności wydawniczej Ossolineum*. Wrocław, 1973. 78.; Szubert, Tomasz: „Cóż to za życie nowe, co za cuda wielkie stały się niemal dotykalnymi dla zmysłów moich!” – Konstanty Slotwiński – nieznaną więźniem Kufsteinu. Sobótka, 2008. nr. 1. 7.

²² Rolińskiról az alábbi személyek írtak: Bogdański Henryk: *Pamiętniki*, 46–54.; Białynia Choledecki, J.: *Baniałuki Rolińskiego...* Lwów, 1908. 21–30.; Białynia, J.: *Eugeniusz Albert Ulatowski, więzień stanu i męczennik w świetle aktów procesu karnego przeciw pułkownikowi Józefowi Zaliwskiemu i współnikom*. Lwów, 1911. 21–27.; Horoszkiewicz: *Notatki z życia*, 155., 160., 178., valamint Roliński gyónása: 316–319.

²³ Centralnij, Derzsavnij Iszoricnij Arhiv Ukraini u Lvivi (a továbbiakban: CDIAUL), f. 152. op. 2. szpr. 67–76, 213, 506.

²⁴ Jabłonowski, Ludwik: *Złote czasy i wywczaszy. Pamiętnik szlachcica z pierwszej połowy XIX stulecia z przedmową S. Wasylewskiego*. Wyd. 2. Poznań [1927]. 159.

²⁵ Bogdański: *Pamiętniki*, 54.

²⁶ *Wspomnienia mojego życia napisał Michał Budzyński w 1860 r.* t. 1. Poznań, 1880. 126.

ságok kedvezően ítélik meg útlevíkérelmét, amelynek révén ki akart jutni Franciaországba.

Księżopolski egyike volt azoknak az 1831-es szabadságharcosoknak, akik Galíciában átmeneti menedéket láttak, lehetőséget arra, hogy továbbmehessenek Franciaországba. Az 1834. február 4-én felvett kihallgatási jegyzőkönyvből²⁷ tudjuk, hogy a Lengyel Királyságból érkezett, és a szandomíri vajdaság Radom nevű helységéből származott. Kihallgatásának idején huszonnyolc éves volt, nőtlen, római katolikus. Szülei már nem éltek, mindamellet megemlítette, hogy apjának, Józefnek egykor majorja volt Radomban. Bátyja, Joachim az 1830–1831-es szabadságharc kirobbanása előtt az 1. vadászrezredben szolgált altisztként, s a szabadságharc alatt léptették elő hadnaggyá.²⁸ Maga Księżopolski a szabadságharc előtt helyettes megbízottként szolgált a babski körjegyzőségen Rawa járásban, a mazóviai vajdaságban. A szabadságharc kirobbanásának hírére két-három héten belül Sochaczewbe ment, ahol az 1. vadászrezred 3. zászlóaljának szervezése folyt, s belépett az ezredbe. A szabadságharc leverése után altisztté léptették elő: őrmester lett. A szabadságharc bukása után, 1831. október 5-én Maciej Rybiński tábornok hadtestével együtt Porszország határán állott. Ő azonban úgy döntött, nem lépi át azt, hanem hazatér. Egy éven át tartózkodott nagybátyjánál, Jan Księżopolskinál a rawai járásban fekvő Wola Pękoszewskában. Ezt követően Radomban lakó hűgához ment. Néhány nap eltelté után azonban besorozták az orosz hadseregbe, és Oroszország belsejébe küldték. Alfred Alfonssal és Ferdynand Arendával együtt sikerült megszökniük, s nem sokkal 1832 karácsonya előtt átlépve Galícia határát, (a radziechówi területben fekvő) Krzywe faluban egy bizonyos Wierzbicki nevű személynél találtak menedéket. Az emigránsoktól megtudták, hogy Lembergben működik egy bizottság, amelynek feladata a szabadságharcosok megsegítése, így Lembergben a megadott címre, Ignacy Kulczycki megjelölt lakásába mentek, akiről tudták, hogy a bizottság meghatalmazása alapján anyagi segítséget nyújt az emigránsoknak. Kulczyckinál találkoztak Józef Zaleskival. Mindenki öt forintot kapott, valamint ajánlóleveleket galíciai birtokosokhoz, akiknek gondoskodniuk kellett ellátásukról. Księżopolskit Morańcécébe küldték Ludwik Borowskihoz. Háromheti ott-tartózkodás után azonban visszatért Lembergbe; ezúttal Jan Kanty Podoleckit, a lengbergi Komité titkárát kereste fel, aki azt tanácsolta neki, hogy jelentkezék a lengbergi rendőrségen. Ő azonban az itteni magas megélhetési költségek miatt elköltözött egy faluba, s e község kerületi központjában próbálta a szükséges útlevelet kijárni. Ajánlóleveleket a tarnopoli területben fekvő Dytkowcécébe ezúttal Leopold Starzyński gróftól kapott. Miután az elkövetkező két hónap eredménytelenül telt el, visszatért Lembergbe, s Lorensi rendőrfelügyelőnél jelentkezve várta, hogy útlevelet kapjon. Éppen a húsvéti ünnepek előtt jutott a tudomására, hogy a rendőrség az emigránsok elszállítására készül. Emiatt nyugtalanságában August Bielowskihoz fordult, hogy megtudja, a rendőrség tervei szerint mi a Lengyel Királyságból származott és Ausztriából kényszerrel eltávolítandó emigránsok úti célja. Bielowskitól tudta meg, hogy a hatóságok Olmützbe szállítják őket, majd onnan az oroszoknak átadandó cári alattvalókat tovább a Lengyel Királyságba. Ugyanő azt tanácsolta Księżopolskinak, hogy mindezt elkerülendő utazzék

²⁷ CDIAUL, f. 152, op. 2. szpr. 88, Protokół przesłuchania Ludwika Księżopolskiego uczestnika polskiego ruchu partyzanckiego na terytorium Galicji w 1833 r. (Ludwik Księżopolskinak, a Galícia területén 1833-ban szervezett partizánmozgalom résztvevőjének jegyzőkönyve). k. 1–8.

²⁸ Ezt a vallomást Robert Bielecki is megerősíti: „Joachim Księżopolski a szabadságharcban 1831. március 22-től hadnagy az 5. vadászrezredben; 1831. május 6-án belépett a 6. vadászrezredbe.” Bielecki: „*Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*. t. 2., E – K. Warszawa, 1996. 383.

Laszkiba Eugeniusz Ulatowskihoz – mellékesen megemlítve, hogy Franciszek Bobiński ezredes is ott tartózkodik, aki felkelést tervez kirobbantani az oroszországi Volhíniában. Így hát azt javasolta neki, jobb, ha belép a partizáncapatba, „mint hogy kitoloncolják Orosz-Lengyelországba”.²⁹ E helyzetben Bielowski tanácsához híven Księżopolski úgy döntött, Laszkiba megy, de állítása szerint, nem azért, hogy belépjen Bobiński csapatába, hanem hogy „létfenntartása helyszínét” megtalálja. A Bielowskitól kapott ajánlólevelekkel Eugeniusz Ulatowskihoz ment, s a társaságában találta Stanisław Macewicz őrnagyot (a szabadságharc alatt ugyanabban az ezredben szolgáltak, s az őrnagy volt a parancsnoka), Franciszek Bobiński ezredest és Józef Gleinlichet. Ez utóbbtól tudta meg, hogy Franciaországból szép számmal érkeztek Galíciába emisszáriusok, akik a Lengyel Királyságban és Volhíniában partizánháborút szerveznek Oroszország ellen. Maga Gleinlich Macewicz parancsnoksága alatt állt. Księżopolski Gleinlichel együtt Gluchowicében tartózkodott, majd Macewicz őrnagy kérésére segített abban, hogy egy fegyverszállítmány Laszkiból, Eugeniusz Ulatowskitól eljusson Rzepniówba, Kazimierz Dzieduszycki birtokára. Ott szerveződött ugyanis Macewicz osztaga, s oda érkeztek egyre-másra az emigránsok, akiket Dzieduszycki a vendégeknek kijáró szeretettel fogadott, s amikor már nem tudta saját birtokán elhelyezni a jövevények sokaságát, édesanyja birtokára küldte őket. Rzepniówban újabb és újabb emigránsok jelentkeztek, többek között Ordyniec és Świecicki, akiket August Bielowski irányított Laszkibe, s onnan tovább Rzepniówba, hogy Macewicz alakulóban lévő csapatába lépjenek be. Księżopolski később vallomásaiban több nevet felsorol. Állítása szerint „Macewicz bandájához tartozott volna [Dzieduszyckin és Geinlichen kívül]: Tomanowicz, Bogacki, a Poznańi Nagyhercegségből származó Pinecki. Egyébként több emigránstól hallottam, hogy [Jerzy] Bulharyn, egy lovasezred őrnagya, Michał Choćko, litvániai felkelő, Borkowski, volhíniai felkelő, Maciejewski kapitány, Duchński, békeidőben földmérő, a forradalom alatt tiszt saját bandákat akarnak szervezni Litvániában, Podóliában és Volhíniában. Macewicz vállalkozása nem sikerült, mivel a helyi polgárok egy-némelyike nem akarta rendelkezésükre bocsátani mindazt, amit a hadjárat céljára követeltek.”³⁰

Księżopolski 1833. június 3-tól tartózkodott Rzepniówban, de amikor az emigránsok jelentősen megsaporodtak, Dzieduszycki, tartva birtokai átkutatásától, a vendégeket szétosztotta a szomszédos udvarházakban, így Księżopolski Pełtew faluba, egy bizonyos Torosiewicz nevű egyénhez került, s egészen 1833. december elejéig ott vendégeskedett. Innen kiruccanva látogatta meg Marcin Zamoyskit Derewlanyban, s állandóan vagy tizennégy emigráns tartózkodott ott, többek között Ignacy Kulczycki, aki emigráns röpiratokkal látta el őket; Księżopolski Dzieduszyckinál is nemegyszer megfordult, ahol gyakran találkozott Bulharyn őrnaggyal, aki feleségével együtt állandóan Dzieduszycki édesanyjánál lakott.³¹

Végül nem látván értelmét annak, hogy – anyagi eszközök híján is – tovább időzzön Galíciának ezen a részén, Księżopolski úgy döntött, visszatér Lembergbe: „Ezenkívül Zamoyskinál semmi érdemleges nem történt, s mindezen események arra a meggyőződésre juttattak, hogy az itteni kormánynak jelentést tegyek róluk, úgy vélvén, ezzel az országnak hasznot hajtok, magamnak pedig kijárhatom a franciaországi utazás engedélyezését.”³²

²⁹ CDIAUL, f. 152, op. 2. szpr. 88, Protokół przesłuchania Ludwika Księżopolskiego uczestnika polskiego ruchu partyzanckiego na terytorium Galicji w 1833 r. (Ludwik Księżopolskinak, a Galícia területén 1833-ban szervezett partizánmozgalom résztvevőjének kihallgatási jegyzőkönyve). k. 4.

³⁰ Uo. k. 7.

³¹ Uo. k. 8–9.

³² Uo. k. 10.

Księżopolski életének további alakulása nyomon követhető, ha vallomásait összevetjük August Bielowskinak tett vallomásaival, minthogy szembesítésükre 1834. november 2-án valóban sor került.³³ Eszerint Księżopolski Lembergbe történt megérkezése után azonnal August Bielowskihoz ment, aki akkoriban a „Halicka utcában, Józef Gleinlich úr szomszédságában” lakott, és kertelés nélkül pénzt kért létfenntartására, merthogy az neki jár. Bielowski, miután Gleinlichnél megbizonyosodott arról, hogy megbízható személy, a következő tartalmú kártyalapocskát adta át neki: „igazolom, hogy az alábbi lap átadója, a lengyel hadsereg katonája minden szempontból érdemes a honfitársak támogatására”. Księżopolski beszámolója szerint heves szóváltásra került közöttük sor (Bielowski vallomása szerint még ököltre is mentek): „Szemrehányást tettem Önnek azért – mondta Księżopolski –, hogy meghiúsította kijutásomat Franciaországba, és a volhíniai felkeléssel szédített.” Bielowski igyekezett megmagyarázni, hogy a felkelés kirobbantását el kellett halasztani, de biztos, hogy elérkezik annak is az ideje.³⁴ Bielowski szobájában ilyen körülmények között került sor a Józef Gleinlichkel való találkozásra. Ő megmutatta neki útlevelét, amelyet Kazimierz Kleinlich névre állítottak ki, és ezzel utazott volna Krakkóba.

Księżopolski ekkor találkozott egy bizonyos Dobrowolskival, „akit Kochanowski úgy állított be [neki] mint kémét”. Ő azt tanácsolta neki, „hogy a Rendőrigazgató úrnak, Sacher tartományi tanácsosnak tárjam fel vállalkozásomat, amit meg is tettem, s feljelentésemre Macewiczet és Jan Gleinlichet letartóztatták”.³⁵ Księżopolski további vallomásaiban hozzátette, hogy a tervezett szembesítéskor megerősítette Gleinlich személyazonosságát, arról biztosítva a rendőrséget, hogy a megfelelő személyt tartóztatták le. Vallomásaiban olvasható, hogy „kihallgatásomkor Józef Gleinlichről pontos leírást adtam Lorensi rendőrbiztos úrnak. Mondtam, hogy J. Gleinlich közepes termetű, hosszúkás arcú, sápadt, haja szőke, bajsza és pofaszakálla vöröses, s hogy rövid sziürke posztókabátot, rajta diószínű hajtókás, fekete szögletes gombsorú báli kabátot viselt. Mint partizánvállalkozásba keveredett személynek a leírása révén egy múlt héten letartóztatott emigránssal szembesítettek. Ennek révén felismertem benne ugyanazt a Józef Gleinlichet, akiről korábbi vallomásaimban említést tettem.”³⁶

Azzal, hogy Księżopolski ráállt a rendőrséggel való együttműködésre, még korántsem mondott le arról, hogy felvegye a Lembergi Bizottság segélypénzét. Erről meglepő őszinteséggel nyilatkozott: „Ezenkívül hozzá kell tennem, hogy itt, Lembergben egy bizonyos Kochanowski tanácsára egy bizonyos Bernatowiczhoz mentem [...], aki Kochanowski szerint az itteni bizottság tagja, és állítólag pénzzel tudja ellátni az emigránsokat – ezen Bernatowiczról 5 rénusi forintot kaptam ércpénzben.”³⁷

August Bielowski is mint a korszak konspirációs mozgalmának megannyi tagja áldozatul esett Księżopolski besúgásának. Ez az áruló Bielowski perében főszerepet játszott, az ő vallomásai nyomán kutatták át Bielowski lakását, majd tartóztatták le őt. A tízegynéhány hónapig tartó nyomozás során a terhelő adatokat és vádakokat többek között Adolf Roliński vallomásai is szaporították. Míg azonban Roliński a per folyamán hihetetlen mesékkel állt

³³ CDIAU, f. 152, op. 2, szpr. 227, Protokól z przesłuchania Augusta Bielowskiego, oskarżonego o udział w polskich organizacjach partyzanckich na terytorium Galicji w 1833 r. (August Bielowski kihallgatási jegyzőkönyve, akit azzal vádoltak, hogy részt vett a Galícia területén 1833-ban szervezett partizánmozgalomban.). K. 9–3.

³⁴ CDIAUL, f. 152, op. 2, szpr. 227. k. 12.

³⁵ CDIAUL, f. 152, op. 2, szpr. 88, k., 10.

³⁶ Uo. k. 16–18.

³⁷ Uo. k. 11.

elő, s ezzel mint tanú hitelét veszítette, Księżopolski vallomásai a valóságot tartalmazták. Igyekezett hitelesen beszámolni azokról az eseményekről, amelyekben részt vett, címeket közölt, s időnként aprólékos részletességgel leírta az általa feljelentett személyek lakásába vezető útvonalat, híven mutatta be azokat a helyszíneket, ahol megfordult, pontos személyleírásokat adott, s vallomásai során készséggel állt elébe a szembesítésnek. A nyomozás alatt majdhogynem naivan tárta fel alantas indulatait, amelyek cselekedeteit motiválták, azt sem rejtette véka alá, hogy voltaképpen a személyét ért állítólagos bántalmak és nyilvános sérelmek miatt áll bosszút.

1833 decemberében e feljelentések következtében August Bielowskit is letartóztatták.³⁸ A rendőrség azzal gyanúsította, hogy bár galíciai polgárnak mondja magát, valójában Antoni Bielowskinak hívják, és a Lengyel Királyságból jött emigráns. Księżopolski a rendőrség kérésére egészen pontos személyleírást adott Bielowskiról, de vallomásaiban valóban tévedett: „Antoni Bielowski átlagos magasságú: sovány, arca beesett, himlőhelyes, fekete atillát és fekete galléros sötétkék köpenyt viselt. Haja szőke, konya bajsza vöröses.”³⁹ Az áristomban töltött éjszaka után, reggel Jan Lorensi rendőrbiztos hallgatta ki. Bielowski többek között „Alirschterg cs. kir. rendőrségi hivatalnok tanúsága” alapján könnyen tudta igazolni valódi személyazonosságát. A vád megalapozatlansága miatt szabadon engedték, de egyúttal rendőrségi megfigyelés alá helyezték. Barátaitól azonnal megtudta, hogy letartóztatását Księżopolskinak köszönheti, akivel *nota bene* a rendőrség épületében kihallgatása napján találkozott.⁴⁰

Ludwik Księżopolski és Adolf Rliński további vallomásai következtében később a rendőrség két ízben tartott Bielowskinél házkutatást, először 1834. január 28-án, majd március 20-án. Az első alkalommal megtalálták Bielowskinak többek között Lucjan Siemieńskivel és Seweryn Goszczyńskival folytatott levelezését.⁴¹ E levelek Siemieńskit is kompromittálták, és alapot szolgáltattak a letartóztatására.⁴² A rendőrség mindent megtett Goszczyński kézre kerítésére, neki azonban sikerült elrejtőznie Galícia területén, amikor pedig már nagyon égett a talaj a talpa alatt, Franciaországba távozott. A rendőrség Bielowski lakásában az Ossolineum illegális kiadványa mellett megtalálta azoknak az emigránsoknak a névsorát is, akiket a Lemberg-i Bizottság segélyben részesített. Bielowskit 1834 márciusában letartóztatták, s több hónapot töltött vizsgálati fogságban, míg végül a feljebbviteli bíróság 1834. augusztus 12-én kelt rendelkezése alapján börtönbe került. Pere 1834. augusztus 28-án kezdődött el.⁴³ Egy nappal később, augusztus 29-én a nyomozóbizottság újabb kihallgatásokat kezdeményezett, amelyek 1834. október 3-án, november 2-án, majd több hónapos

³⁸ Fischówna: *Z listów Goszczyńskiego, Bielowskiego i Siemieńskiego*, 561.

³⁹ CDIAUL, f. 152. op. 2, szpr. 88. k. 15.

⁴⁰ CDIAUL, f. 152. op. 2, szpr. 227, k. 13.

⁴¹ Seweryn Goszczyński (1801–1876) a romantika korának lengyel költője, társadalmi aktivista és forradalmár, az 1830–1831-es szabadságharc résztvevője. Mivel 1830. november 29-én éjjel részt vett az orosz uralkodó nyári rezidenciája ellen intézett támadásban, halálra ítélték. Erősen elköteleződött a galíciai konspirációs mozgalomban. Attól tartva, hogy letartóztatják, Franciaországba távozott, ahol kapcsolatba lépett Andrzej Towiańskival. 1872-ben visszatért Lembergbe, s itt is halt meg.

⁴² Az Országos Elnökség 1834. március 20-án kelt rendelete értelmében a tarnopoli sztarosztás a leMBERGI rendőrségre szállította Siemieńskit, akit 1834. április 4-én hallgattak ki A. Bielowskival és E. Korytkóval együtt. Június 28-án a rendőrségről a leMBERGI büntetőbírószágra vitték át. Július 28-án a feljebbviteli bíróság felmentette őt a felségárulás vádjá alól. Fischówna: *Z listów Goszczyńskiego, Bielowskiego i Siemieńskiego*, 561.

⁴³ Fischówna: *Z listów Goszczyńskiego, Bielowskiego i Siemieńskiego*, 561.

szünet után 1835. május 14-én, 16-án, 25-én, 27-én folytatódtak, és 1835. június 1-jén zártak le.⁴⁴ Bielowskit Maurycy Wittmannak, a lengbergi büntetőbíróság tanácsosának a vezetésével hallgatták ki.⁴⁵

A tanúvallomások és a lakásában található iratanyagok alapján Bielowskit felségárulással vádolták. Két komoly vádat szegeztek ellene: egyrészt embereket verbuvált Zaliwski partizánosztaga számára, másrészt tagja volt „az itteni demokratikus komiténak”, és együttműködött Konstanty Słotwińskival és Emil Korytkóval abban, hogy az Ossolineum nyomdája forradalmi brosúrákat jelentessen meg.⁴⁶

August Bielowski a több hónapig tartó kihallgatás során következetesen tagadta a politikai jellegű, valamint a konspirációra és a partizánszervezkedésre vonatkozó gyanúsításokat. Azzal védekezett, hogy élénk irodalmi és kiadói tevékenységet folytat, de – mindenkor aláhúzva – ezt mindig az állami hatóságok, így a cenzúrahivatal tudtával és engedélyével, legálisan teszi. A tanulmányai során szerzett jogi ismereteivel élve, átlagon felüli intelligenciáját is bevetve igyekezett a feje felől elhárítani a gyanút, még ha azt többek vallomásai és a nyomozás során gyűjtött bizonyítékok is megerősítették. Az ellene vallók szemére vetette, hogy hazudnak, igyekezett hitelességüket aláásni, miközben arra törekedett, hogy lehetőség szerint az események saját meggyőző változatát adja elő. Amikor a vita során kifogyott az érvekből, a bűnösségét egyértelműen alátámasztó bizonyítékokkal szemben „megmakacsolta magát”, s nem hagyta, hogy védekezésének addigi vonalától eltérítsék.

Védekezését főként Ludwik Księżopolskira építette. Bielowski eleinte tagadni igyekezett kettejük ismeretségét, elég nyakatekertten magyarázgatta, hogy valójában nem ismeri őt, bár egy alkalommal tényleg megfordult nála anyagi támogatásért kuncsorogva, de szegénységére hivatkozva ajtót mutatott neki, mire válaszul „otromba szavakkal illette őt”. Végül aztán a mind terhesebb vendéget kénytelen volt kipenderíteni az ajtón.⁴⁷ Księżopolski e ponton feljelentette Bielowskit a rendőrségen, hogy őt megverte. Bielowski erre kénytelen volt az egész esetről beszámolni. Valóban ököltre mentek, de némileg más körülmények között, mint ahogy ez elhangzott.

Bielowski vallomásaiban a koronatanút hitelteleníteni igyekezett a rendőrség szemében azzal, hogy az lopásra vetemedett, amit jelentettek a rendőrségnek, „gyakran látták részegen tántorogni a csapszékben”, s miután a távollétében lakásába is ittasan besomfordált, más néven mutatkozva be az ott tartózkodó szolgálónak, felforgatta Bielowski személyes holmiját. Ezen a műveleten tetten érve nem lehetett őt másnak nevezni, mint tolvajnak. Księżopolski nem tagadta a lopás vádját, de azt lényegtelennek állította be, merthogy „ez ügyben nem kérdezték a rendőrségen, annak ellenére, hogy fogvatartása már tíz hónapja tart”. Arra, hogy a személyes holmikat átkutatta, a következő magyarázattal szolgált: „...kíváncsi voltam, hogy nincsenek-e hazafias tartalmú könyvei”. E napon szerinte nem dobták ki a lakásból, „sőt ellenkezőleg, a vádlotthoz jövén őt ágyban találtam, és ekkor történt az, hogy megverték”. Vallomásaiban a tanú megerősítette, hogy „Bielowski szomszéd-ságában Józef Gleinich lakott”.⁴⁸

Bielowski következetesen kitartott vallomásai mellett, és álláspontján a per végéig semmit se változtatott, Księżopolski tanúi hitelességét megkérdőjelezte, azt állítva, hogy a korábban elszenvedett sérelmei miatt hazudozik. Többször szemére vetette az iszákosságot,

⁴⁴ CDIAUL, f. 153, op. 2. szpr. 227, k. 1, 4, 8, 14, 18, 25, 30, 35.

⁴⁵ Wittmanról többet itt: Bogdański: *Pamiętniki*, 46.

⁴⁶ CDIAUL, f. 152. op. 2, szpr. 227. k. 2.

⁴⁷ Uo. s. 6.

⁴⁸ Uo. k. 12–13.

a feslett életmódot s mindenekelőtt a lopást.⁴⁹ Lehet, hogy ez valóban Księżopolski rovására volt írható, de az is lehet, hogy csak a korábban megbeszélte védekezési taktika része, mivel a Księżopolski feljelentése nyomán letartóztatott Eugeniusz Ulatowski is ezzel vádolta őt a nyomozás során.⁵⁰

E vádak azonban nem vették el a rendőrség kedvét attól, hogy együttműködjenek az áruzóval, sőt ellenkezőleg, viselkedését azzal igazolták, hogy nem adtak hitelt a vádlott magyarázatainak: „Bár a kihallgatott Księżopolskit gyalázta és rágalmazta, és említett egynémely olyan körülményt, amely alapot adhatott arra, hogy a kihallgatottat gyűlölje, de ezek nem olyanok, hogy miattuk Księżopolski hamisan vádolná bűntettel a kihallgatottat, és kitegye magát annak a veszélynek, hogy az rágalmazza.”⁵¹

A nyomozás során többször is kérték Księżopolskit, hogy közvetlen szembesítés során ismerje fel a vádlottakat. Maciejewski százados azonosítása is így folyt le.⁵² Hasonlóképpen gyakran fordultak hozzá azzal a kéréssel, hogy adja meg a keresett gyanúsítottak lehetőség szerinti pontos személyleírását. Letartóztatásuk aztán annak alapján történt. Księżopolski a már említett Bielowskin kívül Bobińskiról, Duchieńskiről, Ksawery Mikorskiról, Odyniecéről, Świecickiről, Julian Tomanowiczról, Michał Choćkóról, Nowickiről, Majewskiről, Pineckiről, Boguckiról, Bułharynról, Maciejewskiről, Bernatowiczról adott pontos személyleírást. Úgy írta le őket, hogy nem emlékezett pontosan a keresztnevekre és a családnevekre.⁵³

Gyakran kérdezték Józef Zaleski százados lembergi tartózkodásának célja felől. Księżopolski ezzel kapcsolatban pontosan azt mondta, amit tudott, mármint hogy ő kezelte az emigránsok támogatására szánt pénzalapot, egyébként lembergi tartózkodása idején, amikor az útleveleire várt, ő is kapott Zaleskitől hetente 5 vagy 6 rúnusi forintot. Amikor a rendőrség megkísérelte kideríteni tartózkodási helyét, meglehetősen részletességgel elmondta, hogy „Zaleskit utoljára Kazimierz Dzieduszyckinél Rzepniówban láttam, ahol Volhíniából érkező felesége is tartózkodott. Hogy most hol van, nem tudom, de az emigránsok körében az a hír járta, hogy Kuczyńskival Franciaországba szándékoztak utazni. Hogy elutaztak-e, abban kételkedem, mert Kulczyckit később december elején Derewlanyban Zamoykiéknál láttam.”⁵⁴

Księżopolski a Lembergi Bizottság tevékenységéről is beszámolt, amely ismeretei szerint főként az emigránsok anyagi támogatásával foglalkozott, s arról, hogy a partizáncsapat érdekében együttműködött volna másokkal, nem volt tudomása. De a bizottság tagjait felsorolta: gróf Ksawery Krasicki, Jan Kanty Podolecki, Ignacy Kulczycki, Antoni Bielowski, Józef Zaleski százados.

Księżopolski vallomása főként azt a katonai vállalkozást érintette, amely a zloczówi kerületből indult volna ki, s működési területe Volhínia lett volna. Rámutatott, hogy emigránsok, a franciaországi kiküldöttek és a partizánvállalkozás résztvevői, Kazimierz Dzieduszycki, Marcin Zamoyski, Eugeniusz Ulatowski és a Herman-fivérek, Ryszard és Florenty

⁴⁹ CDIAUL, f. 152, po. 2, szpr. 227, k. 9.

⁵⁰ Białynia Chołodecki, J.: *Eugeniusz Albert Ulatowski, więzień stanu i męczennik w świetle aktów procesu karnego przeciw pułkownikowi Józefowi Zaliwskiemu i współnikom*. Lwów, 1911. 22., 24.

⁵¹ CDIAUL, f. 152, op. 2, szpr. 227, k. 32.

⁵² CDIAUL, f. 152, op. 2, szpr. 174. Protokół przesłuchania Ludwika Księżopolskiego świadka w sprawie Józefa Zaliwskiego i innych uczestników polskich organizacji partyzanckich na terytorium Galicji, k. 1–3.

⁵³ CDIAUL, f. 152, op. 2, szpr. 88, k. 15, 19–23.

⁵⁴ CDIAUL, f. 152, op. 2, szpr. 88, k. 12.

házaiban találtak rejtékhelyre. Felsorolta az emigránsokat Stanisław Macewicz-csel, Józef Gleinlichel, Franciszek Bobiński, Karol Borkowskival, Henryk Dmochowskival, Ignacy Kulczyckival az élen. Személyleírásokat adott, részt vett a foglyok azonosításában, s abba is beleegyezett, hogy vádlóként „szembesüljön”, és – Gleinlich, Borkowski, Ulatowski vagy Bielowski esetében – részt vegyen a vallomástevők szembesítésében. Azok közül, akiket vallomásaival Księżopolski tönkretett, Eugeniusz Ulatowskit, a Lemberg melletti Laszki tulajdonosát, a Lembergi Bizottság partizánokat támogató élvonalbeli tagját érte a legszomorúbb sors. Ellene vallott Roliński, s mi több, Józef Zaliwski is. Ulatowski a bizonyítékok sokasága folytán nem tudott eredményesen védekezni. Bizonyos tényeket beismer, másokat tagadott. Księżopolski esetében támadási taktikát alkalmazott, szemére vetette, hogy megsértett becsvágya miatt áll bosszút. Ulatowskit megviselte a több hónapi börtön, súlyosan megbetegedett, de nem részesülhetett orvosi ápolásban. Nem segítettek felesége könyörgő beadványai, amelyeket lemergi rendőrhatalóságokhoz és bírókhoz címzett, s nem talált meghallgatásra magához a császárhoz benyújtott kérelme sem. 1836. május 17-én Eugeniusz Ulatowski meghalt, elhantolására – ahogy Białynia Cholodecki állítja – éjjel 3 órakor került sor, oly titokban, hogy még a legközelebbi hozzátartozók sem tudtak róla.⁵⁵

Księżopolski a vallomástételek, találkozások és szembesítések során minapi ismerőseitől és jótevőitől megaláztatások sorát szenvedte el, s leplezetlen megvetés lett osztályrésze. Annak ellenére, hogy ő maga is hosszú hónapok óta osztozott a foglyok sorsában, mindezt abban a reményben viselte el, hogy az osztrák hivatalnokok betartják ígéretük és kiállítják neki az annyira áhított útlevelet Franciaországba. Másként történt: „Księżopolksinak azzal hálálta meg besúgásait az osztrák kormány, hogy kiszolgáltatta őt Moszkvának.”⁵⁶

Hasonló sors érte Adolf Rolińskit is. Azt követően, hogy kibogozhatatlanul belebonyolódott alávalóságai és hazugságai, amelyekkel az osztrák igazságszolgáltatást is kompromittálta, Rolińskit rágalmozásért tíz év nehéz börtönre ítélték, amelyet a tiroli Kufstein erődjében kellett letöltenie nehéz vasban. Nem bocsájtották meg neki, hogy a per záró szakaszában, a teljes bírói kar jelenlétében volt bátorsága megsérteni az ügyet tárgyaló bírót. „A megannyi bűnös vád után megszólalt bennem a lelkiismeret hangja, észre tértem, de már késő volt! Mindent visszavontam, és az egész bírói testület és rendőrfalka jelenlétében kijelentettem, hogy Wittman és Pressen, e büntetőbírói főnökök voltak azok, akik a leghamisabb vallomásokot szedték ki belőlem azáltal, hogy esténként megjelentek a cellámban, s ördögi lakomára hívtak, leitatva, az érzékek mámorában ecsetelték leendő boldogságomat, amennyiben vallomásaimmal szaporítani fogom az áldozatok számát.”⁵⁷ Roliński ugyanarra a tébolyító helyre került, ahol az általa kiszolgáltattott honfitársai szenvedtek. Henryk Bogdański írta róla, hogy „Pressennek és Wittmannak esett áldozatul amiatt, hogy a nyilvánosság előtt leplezte, milyen aljas módon ösztökélték őt hamis vallomásokra, és megbűnhődte azt, hogy annyi embert tett szerencsétlenné. A lelkiismeret-furdalás és a kufsteini börtönparancsnokság alávaló bánásmódja megbetegítették. Megvallva bűneit és bocsánatért vezekelve fejezte be életét.”⁵⁸ Megrendítő módon írta le Roliński életének utolsó pillanatait rabtársa, Julian Horoszkiewicz, aki emlékiratában idézi a megkeseredett fogoly nyilvános gyónását, aki halála közeledtén kért mindenkit, hogy bocsássonak meg neki.⁵⁹

⁵⁵ Białynia Cholodecki: *Eugeniusz Albert Ulatowski, więzień stanu*, 5–47.

⁵⁶ Bogdański: *Pamiętniki*, 54–55.

⁵⁷ Horoszkiewicz: *Notatki z życia*, 318–319.

⁵⁸ Bogdański: *Pamiętniki*, 53.

⁵⁹ Horoszkiewicz: *Notatki z życia*, 318–319.

Annak ellenére, hogy a két szomorú sorsú áruzó őszinte megbánást tanúsított, Roliński és Księżopolski neve intő figyelmeztetésként jelenik meg az emlékiratokban és visszaemlékezésekben, felvillantva az osztrák igazságszolgáltatás igazi arcát is.

Fordította: KOVÁCS ISTVÁN

AGNIESZKA KAWALEC

Adolf Roliński i Ludwik Księżopolski a galicyjski wymiar sprawiedliwości w latach 30. XIX wieku

Po upadku powstania listopadowego jesienią 1831 r. tysiące byłych powstańców walczących w Królestwie Polskim przeciw wojskom carskiej Rosji szukało schronienia w Galicji, ale też na dworach szlachty węgierskiej, w powiatach przygranicznych z Galicją oraz na terenie Siedmiogrodu, m.in. w Nagyenyed. Spośród licznej grupy niedawnych powstańców przebywających na terenie Galicji, wielu zaangażowało się w działania konspiracyjne i partyzanckie, mające na celu przygotować nowe powstanie przeciwko znenawidzonej Rosji. Konsekwencje tych wydarzeń były dla nich często bardzo dramatyczne. Aresztowania, wielomiesięczne procesy, wyroki skazujące na długoletnie więzienia i pobyt w osławionych twierdzach.

„Bohaterami” niniejszego tekstu są dwaj żołnierze insurekcji 1830/1831 r., którzy w wyniku represji popowstaniowych zostali przymusowo wciągnięci do armii rosyjskiej i skierowani w głąb Rosji, ale po dezercji z transportu znaleźli schronienie w Galicji. Tu ciesząc się zaufaniem i szacunkiem swych niedawnych towarzyszy broni, zostali wtajemniczeni w prace konspiracyjne. Obydwaj – Adolf Roliński i Ludwik Księżopolski, zdecydowali pójść na współpracę z władzą austriacką i denuncjowali swych współpracowników, znajomych, przyjaciół i dobroczyńców, ale też obcych i przypadkowych ludzi, mając nadzieję na „wdzięczność” i pomoc ze strony Wiednia. Poprzez historie dwóch zdrajców, ale też dramatyczne dzieje ich ofiar, autorka starała się ukazać mechanizm działania ówczesnych organów śledczych oraz faktyczne oblicze austriackiego wymiaru sprawiedliwości na terenie Galicji w latach 30. XIX wieku.

AGNIESZKA KAWALEC

The traitors: Adolf Roliński, Ludwik Księżopolski – and Galician jurisdiction in the 1830s

After the suppression of the 1830/1831 or "November" war of independence, in autumn, thousands of soldiers, who had fought against the tsarist Russian army on the territory of the Kingdom of Poland, were seeking refuge in Galicia, in the noble mansions of the Hungarian counties bordering Galicia and in Transylvania, for example, in Nagyenyed. Many of the former freedom fighters who found a new home in Galicia joined underground conspiracy movements and partisan groups which were planning a new revolt against much hated Russia. Often, these events led to serious consequences, like arrests, several-

month-long legal proceedings, years of prison terms and incarceration in notorious prison fortresses.

The „heroes” of the paper were soldiers during the 1830/31 Polish war of independence who, as part of the retaliation after the suppression, were forced to enrol in the Russian army and sent to distant provinces in Russia. They managed to escape and find refuge in Galicia. There, surrounded by the respect and trust of their former brothers in arms, they joined the underground movement. Two of them, Adolf Roliński and Ludwik Księżopolski decided to collaborate with the Austrian secret police and gave up their partners, acquaintances, friends and benefactors associated with the conspiracy – they went as far as to randomly name persons unknown to them in the hope of Vienna's „gratefulness” and help in exchange. Through the story of the two traitors and the personal dramas of the victims, the author aims to present how the investigative bodies of the era operated and to show the Austrian jurisdiction in Galicia in the 1830s in its true colours.